

УДК 355.24

Скосирський О. О. (ORCID: 0000-0003-2103-7534);
Вдовін О. Г. (ORCID: 0000-0002-5079-9207)

Науково-методичний центр організації наукової та науково-технічної діяльності Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ

Модернізація системи мобілізаційної підготовки держави: доцільність і необхідність

Резюме. Проаналізовано особливості, які стосуються відповідності окремих елементів системи мобілізаційної підготовки потребам оборони держави в сучасних умовах із врахуванням можливостей економіки та чотирьохрічного досвіду особливого періоду.

Ключові слова: система мобілізаційної підготовки, економічні можливості, мобілізаційні потужності, матеріальні цінності мобілізаційного резерву, мобілізаційні завдання, модернізація мобілізаційної підготовки.

Постановка проблеми. З переходом національної економіки від планового шляху розвитку до ринкових відносин умови мобілізаційної підготовки держави значно змінились. Підтримка виробничих потужностей оборонних підприємств (ремонт, поновлення, підготовка кадрів тощо) практично зупинилась. Тривале скорочення Збройних Сил України змушувало матеріальне забезпечення потреб оборони держави планувати за рахунок мобілізаційних завдань органам виконавчої влади та підприємствам. Таким чином, збільшувався розрив між планами виробництва озброєння, військової техніки, матеріальних засобів в особливий період та можливостями підприємств їх виробляти. Забезпеченість повною мірою Збройних Сил професійно підготовленим особовим складом, технікою й озброєнням, матеріально-технічними засобами, продовольством, а також державні потреби й потреби населення залежить саме від мобілізаційної підготовки [5].

Мобілізаційна підготовка – це комплекс організаційних, політичних, економічних, фінансових, соціальних, правових та інших заходів, які здійснюються в мирний час для підготовки національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також правоохоронних органів спеціального призначення, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та Державної спеціальної служби транспорту, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій до своєчасного й організованого проведення мобілізації та задоволення потреб оборони держави і захисту її території від

можливої агресії, забезпечення життєдіяльності населення в особливий період.

Існуюча система мобілізаційної підготовки не враховує змін, що відбулися в економічному устрої держави за останні два десятиріччя. Ця система є вкрай затратною та малоефективною. Аналіз основних параметрів системи мобілізаційної підготовки показує її невідповідність вимогам сьогодення. Ця проблема потребує розв'язання в найкоротші терміни з можливо мінімальними затратами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У цілому вимоги нормативно-правових актів, що діють у сфері мобілізаційної підготовки, базуються на принципах адміністративно-командної системи управління державою і створюють умови для втрати обґрунтованості та реалістичності мобілізаційного планування з питань забезпечення Збройних Сил України, інших військових формувань в особливий період.

Події на Сході України та пов'язане з ними проведення заходів із мобілізації вказують на наявність значних недоліків в управлінні мобілізаційною підготовкою. Законодавча база в зазначеній сфері недосконала. Наукове і методичне забезпечення не достатньо впливають на зростання можливостей у задоволенні потреб Збройних Сил України, діяльності національної економіки, органів державного управління. Рішення, що приймаються, не повною мірою забезпечуються коштами та ресурсами. У мобілізаційних планах не завжди передбачається гарантоване, повноцінне ресурсне забезпечення функціонування національної економіки та її галузей в умовах особливого періоду [6].

Невирішеним питанням мобілізаційної підготовки держави є мобілізаційна підготовка

національної економіки, створення, утримання і розвиток виробничих потужностей для задоволення потреб Збройних Сил у воєнний час. До особливо критичних питань належать: задоволення потреб Збройних Сил України в озброєнні, військовій техніці та боєприпасах вітчизняною воєнно-промисловою.

Метою статті є обґрунтування способів модернізації системи мобілізаційної підготовки держави.

Матеріально-технічне забезпечення військ (сил), що відмобілізувалися та приводилися в бойову готовність під час проведення АТО, здійснювалось за рахунок накопичених запасів у військах (силах), з баз (складів), постачання з підприємств національної економіки та з використанням правового інструменту державного оборонного замовлення. З початком АТО підприємства не в змозі були прискорити виконання державних оборонних замовлень: застаріла матеріально-технічна база та технології, критичний стан забезпечення підприємств висококваліфікованими робітничими, технічними та інженерними кадрами [4].

Крім того, обмежені ресурсні можливості держави, постійні трансформації підприємств та економічних відносин, відсутність системи економічного стимулювання заходів із мобілізаційної підготовки з боку держави, невизначеність навіть індикативних показників державного бюджету на особливий період не гарантують укладення договорів (контрактів) з потенційними виконавцями мобілізаційних завдань (замовлень) на особливий період. Власникам підприємств національної економіки не вигідно утримувати підприємства в готовності до виконання мобілізаційних завдань.

Не відповідають номенклатурі та нормам матеріальні цінності мобілізаційного резерву, їх накопичення та оновлення не проводиться. Утримання матеріальних цінностей мобілізаційного резерву за багатьма показниками номенклатури безпосередньо на підприємстві обтяжливе для зберігачів та неефективне для виробництва.

Отже, необхідність системного вирішення проблемних питань мобілізаційної підготовки беззаперечно актуальна.

Отже проблематика мобілізаційної підготовки держави визначена. Питання за прийняттям стратегічного рішення щодо її модернізації.

У рішенні на модернізацію доцільно передбачити такі кроки:

відпрацювання концепції модернізації мобілізаційної підготовки держави;

широке обговорення зазначеного проекту на рівні експертів шляхом збільшення масштабу інтелектуального експертного потенціалу, який використовується в цілях забезпечення обороноздатності держави - використовуючи такий методичний апарат, експерти США детально проаналізували, а найвище керівництво держави прийняло стратегічне рішення про відмову від утримання в промисловості мобілізаційних потужностей відносно більшості засобів збройної боротьби [2];

визначення строків і виконавців заходів - відпрацювання плану реалізації концепції із зазначенням етапів і результатів, які планується досягнути на завершенні кожного етапу;

бюджетне супроводження заходів модернізації мобілізаційної підготовки за рахунок створення фінансового ресурсу для потреб оборони держави, сталого функціонування фінансової системи в умовах надзвичайного стану, особливого періоду та воєнного стану на всій або визначеній території держави, визначення граничних обсягів державного бюджету в умовах особливого періоду, що надасть можливість під час формування основних показників мобілізаційного плану вводити об'єктивні обмеження потреб підготовки до оборони в натуральному і вартісному обчисленні, враховувати пріоритети в забезпеченні Збройних Сил України, інших військових формувань в особливий період;

коригування (за необхідності) кожного етапу модернізації з обставинкою, що склалася, та здійснення довгострокового планування мобілізаційної підготовки в рамках програм розвитку галузей національної економіки та державних органів управління.

Можливі напрями і способи модернізації системи мобілізаційної підготовки держави наведено у табл. 1.

Під час проведення модернізації системи мобілізаційної підготовки доцільно врахувати погляди фахівців на класифікацію економічних стратегій, а саме їх поділ на:

ліберальні - вільні, із низькою регуляцією держави);

регульовані - чітко регламентуються керівництвом держави;

мобілізаційні - маневрені, яка залежить від викликів та потреб щодо зміни.

Таблиця 1

Напрями і способи модернізації системи мобілізаційної підготовки

№з/п	Напрямок удосконалення	Спосіб удосконалення
1	Удосконалення керівництва підготовкою держави централізації мобілізаційною	Створення у складі уряду органу, який безпосередньо організовуватиме та координуватиме діяльність усіх структур виконавчої влади з мобілізаційної підготовки, оборонного планування, реалізації оборонно-промислової політики, а також з питань військово-технічного забезпечення оборони держави. Урядовий орган сприятиме органічному поєднанню завдань забезпечення бойової та мобілізаційної готовності та боєздатності Збройних Сил України до відсічі збройній агресії з питань підготовки органів державної влади, національної економіки до своєчасного й організованого задоволення потреб оборони держави і забезпечення життєдіяльності населення в особливий період в єдину систему з відповідним органом управління. Функції керівництва мобілізаційною підготовкою доцільно покласти на Віце-прем'єр-міністра з оборонних питань або Міністра оборони з наданням йому повноважень Віце-прем'єр-міністра для реалізації основних положень забезпечення обороноздатності держави
2	Законодавче визначення засад функціонування фінансової системи держави в умовах особливого періоду	Розроблення нових критеріїв оцінювання готовності галузей національної економіки до роботи в умовах особливого періоду (на основі комплексу стандартизованих якісних характеристик, які відображають реальні можливості підприємств).
3	Ліквідація потужностей на оборонно-промисловому комплексі та підвищення мобілізаційних підприємств мобільності ремонтних органів	Заміна тривалого за часом та затратного капітального ремонту в особливий період поточним ремонтом за технічним станом для зразків озброєння та військової техніки ЗС України. Забезпечення створення на підприємствах оборонно-промислового комплексу і в ремонтних підрозділах Збройних Сил ремонтного фонду, який створити за рахунок справних комплектуючих, вузлів і агрегатів, отриманих у результаті утилізації надлишкового (списаного) озброєння та військової техніки
4	Створення та утримання мобілізаційного резерву	Здійснення за територіальним принципом з урахуванням характеру розв'язання сучасних збройних конфліктів. Відмова від утримання матеріальних цінностей мобілізаційного резерву за багатьма показниками номенклатури безпосередньо на підприємстві, це обтяжливо для зберігачів та неефективно для виробництва. Залучення та створення та утримання матеріальних цінностей мобілізаційного резерву загальної номенклатури підприємств оптового продажу в регіонах (металобазы, центри оптової торгівлі тощо), що дасть змогу зберігати значні обсяги матеріальних цінностей мобілізаційного резерву. Освіження їх здійснювати за рахунок перехідних запасів, нормативне визначення порядку стимулювання суб'єктів господарювання, які утримують мобілізаційний резерв за територіальним принципом, та вважати їх виконавцями мобілізаційного завдання. Покладання управління мобілізаційним резервом, а також контролю за утриманням та освіженням матеріальних цінностей мобілізаційного резерву на Міністерство оборони України, як центральний орган

№з/п	Напрямок удосконалення	Спосіб удосконалення
		виконавчої влади з питань формування та реалізації державної політики з питань національної безпеки у сфері оборони, та місцеві органи виконавчої влади за територіальним принципом
5	Визначення окремим законодавчим актом утримання запасів пального для задоволення потреб держави в особливий період	Створення, крім запасів Збройних Сил України, системи стратегічних резервів країни, а саме: на кожному підприємстві паливно-енергетичного комплексу утримання запасів пального із розрахунку щоденного продажу на 2–2,5 місяці та утримання запасів на підприємствах Державного агентства резерву України із розрахунку на 15-30 діб забезпечення потреб держави, враховуючи потреби оборони
6	Забезпечення економічного стимулювання місцевих органів державної влади та підприємств національної економіки щодо готовності виконувати мобілізаційні завдання (замовлення) на особливий період, а також підготовки органів державної влади, підприємств (установ, організацій) всіх форм власності до функціонування в умовах особливого періоду (через систему пільг, кредитів, оподаткування, цінового регулювання та економічних санкцій)	Покладання виконання організаційних, у тому числі і контрольних заходів із розміщення, підготовки та безпосереднього виконання мобілізаційних завдань, на оборонно-мобілізаційні підрозділи органів державної влади. Упровадження на державному рівні умов, коли оборонне замовлення та мобілізаційне завдання є економічно вигідним для підприємства
7	Визначення механізму розроблення мобілізаційних планів і програм мобілізаційної підготовки для уникнення зайвої деталізації та спрощення процедур їх уточнення та внесення змін до планів відповідно до умов обстановки, що склалася	Передбачення у мобілізаційних планах часткової мобілізації національної економіки з урахуванням сценаріїв і розвитку кризових ситуацій та необхідного для цього фінансового ресурсу

У сучасному розумінні мобілізаційна економіка набуває широкого значення – це економіка, яка бере напрям на пріоритетний розвиток деяких (найбільш) стратегічних сфер. Вона вводиться тільки у визначені періоди, коли державі необхідно здійснити технологічний стрибок, та є поєднанням пріоритетних інвестицій держсектору в низку проривних напрямів, митні бар'єри і стимуляцію приватного сектору в деяких сферах [3].

Створення нової системи мобілізаційної підготовки промисловості України передбачає деспеціалізацію та приватизацію військових підприємств з одночасною їх інтеграцією в цивільну промисловість держави. У випадках, коли подібна деспеціалізація та приватизація військових підприємств та їхня інтеграція в цивільну промисловість неможлива або важкоздійсненна (виробництво ракет, танків, артилерійських систем, боєприпасів тощо), доцільно передати їх у власність і на фінансування Міністерства оборони (за типом

армійських арсеналів і деяких підприємств з виготовлення боєприпасів та складальних заводів у США). Це передбачає:

відмову від примусової системи мобілізаційної підготовки промисловості - недержавні підприємства беруть участь на добровільних засадах і фінансуються з бюджету Міноборони;

покладання на Міністерство оборони відповідальності за створення мобілізаційних зразків озброєння, які відповідають можливостям цивільного сектору економіки [5].

Держава має визначити свої граничні можливості ресурсного забезпечення Збройних Сил в особливий період з урахуванням безумовного вирішення усіх інших завдань. Такі можливості можуть бути встановлені на основі формування зведеного фінансового балансу витрат і доходів по території України [5].

Завдання у сфері мобілізаційної підготовки стосуються усіх напрямів

діяльності держави і мають виконуватися на централізованій, системній і плановій основі [5].

Висновок. Надалі прийняття відповідних правових документів для забезпечення виконання завдань щодо модернізації системи мобілізаційної підготовки держави сприятиме обороноздатності та захисту територіальної цілісності України та забезпеченню задоволення потреб оборони держави підприємствами національної економіки в особливий період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАУРИ

1. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21.10.1993 № 3543 – XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 44. С. 416
2. Грінченко О. І., Кутовий О. П., Устименко О. В. Стратегічні рішення керівництва держави у формуванні завдань мобілізаційної підготовки

національної економіки // Наука і оборона. – 2016. – № 3. – С. 10–15.

3. Шемчук В. А., Жупінський П. О., Тимошенко Р. Р. Мобілізаційна модель економіки // Оборонний вісник. – 2016. – № 7. – С. 8–11.
4. Грінченко О. І., Кутовий О. П., Шапталенко М. І. Мобілізувати країну // Оборонний вісник. – 2017. – № 4. – С. 24–28.
5. Леонов В. В., Сівоха І. М., Вавілова Н. В. Підходи до мобілізаційної підготовки промисловості держави в сучасних умовах // Збірник наукових праць центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського. – 2015. – № 2. – С. 60–65.
6. Грінченко О. І., Кутовий О. П., Шапталенко М. І. Підходи до мобілізаційної підготовки промисловості держави в сучасних умовах // Збірник наукових праць центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського. – 2015. – № 2. – С. 48–53.

Стаття надійшла до редакції 02.06.2018

Скоцырский А. А.;

Вдовин А. Г.

Научно-методический центр организации научной и научно-технической деятельности Национального университета обороны Украины имени Ивана Черняховского, Киев

Модернизация системы мобилизационной подготовки государства: целесообразность и необходимость

Резюме. Проанализированы особенности, касающиеся соответствия отдельных элементов системы мобилизационной подготовки потребностям обороны государства в современных условиях с учетом возможностей экономики и четырехлетний опыт особого периода.

Ключевые слова: система мобилизационной подготовки, экономические возможности, мобилизационные мощности, материальные ценности мобилизационного резерва, мобилизационные задания, модернизация мобилизационной подготовки.

A. Skocyrsky;

O. Vdovin

Scientific and methodological center for the organization of scientific and scientific and technical activities of the National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, Kyiv

Modernization of the state mobilization preparation system: feasibility and necessity

Resume. The peculiarities concerning the correspondence of the individual elements of the mobilization training system to the needs of the state defense in modern conditions, taking into account the possibilities of the economy and the four-year experience of a special period, are analyzed.

Keywords: mobilization preparation system, economic opportunities, mobilization capacities, material assets of the mobilization reserve, mobilization tasks, modernization of mobilization training.